

ІНВАРІАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ: ВІД НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ К. Д. УШИНСЬКОГО ДО ВИМОГ СЬОГОДЕННЯ

Тетяна Тихонова,

ORCID: 0000-0002-5276-3478

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
tetiana.tykhonova@moippro.mk.ua

Марина Домаскіна,

ORCID: 0000-0003-3895-6270

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
marina.domaskina@moippro.mk.ua

Професійний саморозвиток учителя є процесом інтеграції зовнішньої професійної підготовки і внутрішнього руху, особистісного становлення людини. Учителю як суб'єкту професійного розвитку завжди орієнтується на зовнішні вимоги, які висуваються суспільством. У статті проведено аналіз, порівняння й визначення інваріантів вимог до професійного саморозвитку вчителя на основі наукових праць К. Д. Ушинського та державних нормативно-освітніх документів (проєкту професійного стандарту вчителя). Виділено особистісно-професійні якості та вміння, які є інваріантними і які вчитель має постійно розвивати в собі, а саме: постійну професійну рефлексію; здатність до навчання впродовж життя; громадянську й соціальну позицію, лідерські якості, власні переконання і характер; виховну компетентність; здатність до планування освітнього процесу та прогнозування його результатів; уміння визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів; емоційно-етичне ставлення до учнів і колег; здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей; до застосування наукових методів пізнання в освітньому процесі.

Ключові слова: виховна компетентність учителя, професійна компетентність учителя, професійний саморозвиток учителя, професійний стандарт учителя; спадщина К. Д. Ушинського.

© Тихонова Т. В., Домаскіна М. А., 2020

Вступ. Питання професійного саморозвитку і самовдосконалення вчителя, які в усі часи були цікавим предметом дослідження для багатьох педагогів, набувають нової актуальності в сучасних умовах розвитку суспільства. Реформувальні освітні

процеси, що відбуваються в різних країнах світу, зокрема в Україні, потребують появи педагога, що має професійну та особистісну мобільність, володіє проєктувальними та конструювальними дидактичними вміннями, може виконувати в освітньому про-

цесі ролі коуча, фасилітатора й тьютора, уміє професійно самовдосконалюватися, швидко реагуючи на суспільні та освітні перетворення. Але деякі вимоги до особистості вчителя, його професійних якостей, рис характеру завжди були інваріантними. Першим із науковців, хто намагався обґрунтовано сформулювати необхідність самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення вчителя, був К. Д. Ушинський. Саме за його часів професія вчителя почала набувати масовості. Окрім навчальних закладів для окремих верств населення – гімназій, ліцеїв, училищ – скрізь відкриваються народні школи. Виникає об'єктивна необхідність у професійній підготовці та подальшому супроводженні вчителя у його педагогічній діяльності та, відповідно, у теоретичному обґрунтуванні цих процесів.

Науковою проблемою нашого дослідження є питання спільності і відмінності вимог до результатів професійного саморозвитку вчителя, які сформулював К. Д. Ушинський, і тих, що стандартизуються для сучасного педагога.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання становлення й функціонування народних шкіл, системної та наукової підготовки вчителя, розвитку і саморозвитку його професійних якостей розкрито в багатьох працях К. Д. Ушинського: «О пользе педагогической литературы», «Три элемента школы», «Педагогические сочинения Н. И. Пирогова», «Проект учительской семинарии», «Человек как предмет воспитания» (Ушинський К. Д., 1948). Вимоги до професійних компетентностей учителя актуалізовано в законах України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), «Про професійний розвиток працівників» (2012), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), професійному стандарті вчителя початкових класів (2018), Положенні про сертифікацію педагогічних працівників (2018), Проєкті професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель за-

кладу загальної середньої освіти» (2020) та інших нормативно-правових документах, що спрямовують учителя на постійний професійний саморозвиток. Сутність поняття професійного саморозвитку людини, структуру, механізми та технології цього процесу досліджували В. Семиченко (Семиченко В. А., 1992), Ю. Слюсарев (Слюсарев Ю. В., 1992), О. Пехота (Пехота О. М., 1997), Л. Мітіна (Мітіна Л. М., 1998), Т. Тихонова (Тихонова Т. В., 2001), В. Сластьонін (Сластьонін В. О., 2005), Е. Остапенко (Остапенко Е. О., 2015), Н. Лосєва, В. Стрельніков (Лосєва Н. М., Стрельніков В. Ю., 2020) тощо.

Метою статті є визначення інваріантів вимог до професійного саморозвитку вчителя на основі наукових праць К. Д. Ушинського та державних нормативно-освітніх документів (проєкту професійного стандарту вчителя). У рамках статті окреслено завдання: проаналізувати наукову спадщину К. Д. Ушинського щодо вимог до особистості вчителя; зміст проєкту професійного стандарту вчителя з погляду вимог до його професійних компетентностей; порівняти та визначити ті особистісно-професійні якості, які є інваріантними для професії вчителя і які вчитель має постійно розвивати.

Виклад основного матеріалу. У роботі дотримуватимемося визначення поняття професійного саморозвитку вчителя, яке надає В. Сластьонін (Сластьонін В. О., 2005), а саме: розглядати професійний саморозвиток як процес інтеграції зовнішньої професійної підготовки і внутрішнього руху, особистісного становлення людини. Зовнішня професійна підготовка задає зміст, форми, схеми професійної рефлексії, а внутрішній рух забезпечує енергію, реалізацію, особистісний сенс професійного саморозвитку.

Учитель як суб'єкт професійного розвитку завжди орієнтується на зовнішні вимоги, які висуваються суспільством. Одним із нормативних документів, у яких описано такі вимоги, є Професійний стандарт учителя. Нещодавно МОН України представив

для громадського обговорення проєкт професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Професійний стандарт, 2020). У проєкті описані трудові функції вчителя та відповідні професійні компетентності.

Серед основних трудових функцій учителя названо функцію безперервного професійного розвитку, яка представлена трьома професійними компетентностями: рефлексивна компетентність; здатність до навчання впродовж життя; інноваційна компетентність.

Проаналізуємо зміст цих компетентностей з погляду їхньої інваріантності у працях класика педагогіки К. Д. Ушинського.

Рефлексивна компетентність означає здатність до моніторингу власної педагогічної діяльності та визначення індивідуальних професійних потреб. Учитель має знати зміст загальних і професійних компетентностей педагогічних працівників; вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників з урахуванням змін в освітній політиці, стандартах освіти та визначати відповідність власних загальних і професійних компетентностей чинним вимогам. Про необхідність постійної рефлексії вчителя К. Д. Ушинський писав так: «Только тот, кто сохранил в себе возможность во всякую минуту стать лицом к лицу с своей собственной душой, ... только тот, кто не торгуется с самим собой и готов всегда, во всей целостности своей души, решиться на то или другое, без задних мыслей, без скрытых, не выдававшихся наружу чувств, без обманчивых фраз, – только тот способен идти по дороге самоусовершенствования и вести по ней других» (Ушинський К. Д., 1948 с, с. 19).

Загальними компетентностями вчителя за професійним стандартом є громадянська та соціальна компетентності; культура самовираження; лідерська та підприємницька компетентності. На важливість громадянської позиції, соціальну значущість

та лідерські якості вчителя також указував К. Д. Ушинський: «Воспитатель, стоящий в уровень с современным ходом воспитания, чувствует себя живым, деятельным членом великого организма, борющегося с невежеством и пороками человечества, посредником между всем, что было благородного и высокого в прошедшей истории людей, и поколением, новым, хранителем святых заветов людей, боровшихся за истину и за благо» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 32). Видатний педагог уважав, що власні переконання вчителя, його особистість і характер здійснюють величезний вплив на його вихованців: «... влияние личности воспитателя на молодую душу составляет ту воспитательную силу, которую нельзя заменить ни учебниками, ни моральными сентенциями, ни системой наказаний и поощрений» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 29); «Только личность может действовать на развитие и определение личности, только характером можно образовать характер» (Ушинський К. Д., 1948 б, с. 64).

У багатьох своїх педагогічних роботах К. Д. Ушинський писав про важливість такої риси вчителя, як здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей (а саме так у професійному стандарті визначено підприємницьку компетентність). Наприклад, у роботі «О пользе педагогической литературы» він зазначає: «Но могут еще заметить нам, что если всякий преподаватель станет произвольно выбирать для себя методу преподавания, а всякий воспитатель – методу воспитания, то в общественных заведениях, особенно в больших, из такого разнообразия может произойти значительный вред. Но, во-первых, как бы ни было вредно разнообразие, происходящее от различных убеждений, оно, во всяком случае, полезнее мертвого однообразия, в котором нет убеждений» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 28).

Безумовно, за часів К. Д. Ушинського, коли ще не було державної системи підготовки вчителів, не було і не могло бути розроблено структурованих вимог до особистості вчителя, його професійних знань

і вмінь та відповідних державних документів на кшталт професійного стандарту вчителя. Але в працях великого педагога є опис особистісно-професійних якостей учителя, які є актуальними в сучасному житті і відповідають змісту деяких професійних компетентностей, які подано в проєкті професійного стандарту.

Насамперед це психологічна компетентність учителя, яка за професійним стандартом є здатністю визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів. К. Д. Ушинський уважав настільки важливими для вчителя знання з психології, що присвятив цьому найважливішу книгу свого життя – «Человек как предмет воспитания» (Ушинський К. Д., 1948 е). У вступі до цієї книги він писав: «Книга наша назначается не для психологов-специалистов, но для педагогов, сознавших необходимость изучения психологии для их педагогического дела...» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 58). Дослідник загалом уважав, що метою педагогічної освіти має бути вивчення людини в усіх проявах її природи зі спеціальним доповненням до мистецтва виховання (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 23) і підкреслював: «Мы не говорим педагогам: поступайте так или иначе; но говорим им: изучайте законы тех психических явлений, которыми вы хотите управлять, и поступайте, соображаясь с этими законами и теми обстоятельствами, в которых вы хотите их приложить. Не только обстоятельства эти бесконечно разнообразны, но и самые натуры воспитанников не походят одна на другую...» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 55).

Також у працях К. Д. Ушинського простежуємо паростки емоційно-етичної компетентності, яку в професійному стандарті визначено як здатність до усвідомленої, конструктивної та екологічної взаємодії з учасниками освітнього процесу та в локальних спільнотах. Ушинський говорить про необхідність для вчителя мати педагогічну тактовність – напівсвідоме зібрання спогадів різних психічних актів, що пережила людина, на основі яких лю-

дина вважає можливим впливати на душу іншої людини та обирає задля цього ті засоби, дієвість яких вона випробувала на собі (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 46).

Багато писав К. Д. Ушинський про вміння вчителя планувати педагогічну діяльність, визначати її цілі: «Что сказали бы вы об архитекторе, который, закладывая новое здание, не сумел бы ответить вам на вопрос, что он хочет строить... То же самое должны вы сказать и о воспитателе, который не сумеет ясно и точно определить вам цель своей воспитательной деятельности» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 17–18); «Никто, конечно, не сомневается, что воспитание есть деятельность сознательная, по крайней мере, со стороны воспитателя, но сознательной деятельностью может быть названа только та, в которой мы определили цель, узнали материал, с которым мы должны иметь дело, обдумали, испытали и выбрали средства, необходимые к достижению сознанный нами цели...» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 27). У проєкті професійного стандарту вчителя такі вміння є ознакою сформованості прогностичної та проєктувальної компетентностей, які визначаються як здатність до планування освітнього процесу та прогнозування його результатів, проєктування осередків навчання, виховання та розвитку учнів в освітньому середовищі.

На нашу думку, основною відмінністю між поглядами К. Д. Ушинського та вимогами до вчителя, що прописані в проєкті професійного стандарту, є ставлення до місії вчителя-предметника. Предметну компетентність у проєкті стандарту визначено як здатність використовувати предметні знання в освітньому процесі, інтегрувати предметні знання з різних освітніх галузей, добирати й застосовувати доцільні форми, методи, технології та засоби навчання. Уміння вчителя формувати систему понять в учнів у межах освітньої галузі на основі сучасних наукових здобутків визначено як головне вміння, що відповідає цій компетентності.

К. Д. Ушинський уважав, що голов-

на місія вчителя-предметника зокрема і будь-якого педагога взагалі – це виховання. Він писав: «... главное достоинство гимназического преподавателя состоит в том, чтобы он умел воспитывать учеников своим предметом» (Ушинський К. Д., 1948 б, с. 66); «... в каждом наставнике ... важно не только умение преподавать, но также характер, нравственность и убеждения, потому что в народных школах больше влияния оказывает на учеников личность учителя, чем наука...». (Ушинський К. Д., 1948 д, с. 514). Учений свідомо не розрізняв процеси навчання і виховання і використовував переважно термін «виховання», наполягаючи на цій головній місії освітнього процесу: «если видеть в воспитании только обучение чтению и письму, древним и новым языкам, хронологии исторических событий, географии и т. п., не думая о том, какой цели достигаем мы при этом изучении и как ее достигаем, ... школа по-прежнему будет чистилищем, через все степени которого надо пройти человеку, чтобы добиться того или другого положения в свете, а действительным воспитателем будет по-прежнему жизнь, со всеми своими безобразными случайностями... Важнее и полезнее было бы открытие средств к образованию в человеке такого характера, который противостоял бы напору всех случайностей жизни, спасал бы человека от их вредного, растлевающего влияния и давал бы ему возможность извлекать отовсюду только добрые результаты» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 26).

Актуальність цих поглядів видатного педагога підтверджується концептуальними засадами нормативних освітніх документів, у яких головна мета освіти декларована як всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, що здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. (Закон України «Про освіту», 2017). Уважаємо за необхідне подати в проєкті стандарту опис виховної компетентності вчителя.

Другою компетентністю, що за проєк-

том професійного стандарту відповідає трудовій функції безперервного професійного розвитку, є *здатність до навчання впродовж життя*. Ця компетентність визначає вміння вчителя аналізувати можливості власного професійного розвитку з урахуванням умов педагогічної діяльності, індивідуальних запитів та потреб; визначати оптимальні зміст та форми професійного розвитку, критерії результативності власного навчання.

К. Д. Ушинський неодноразово вказував на необхідність постійної самоосвіти вчителя, його професійного самовдосконалення: «Педагогические меры и методы воспитания очень разнообразны, и только знакомство со всем этим разнообразием может спасти воспитателя от той упрямой односторонности, которая, к несчастью, слишком часто встречается в педагогах-практиках, не знакомых с педагогической литературой» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 27); «... если нельзя требовать от воспитателя, чтобы он был специалистом во всех тех науках, из которых могут быть почерпнуты основания педагогических правил, то можно и должно требовать, чтобы ни одна из этих наук не была ему совершенно чуждою, чтобы по каждой из них он мог понимать, по крайней мере, популярные сочинения и стремился, насколько может, приобрести всесторонние сведения о человеческой природе, за воспитание которой берется» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 33).

Інноваційна компетентність є третьою компетентністю, що описана у проєкті стандарту як така, що відповідає трудовій функції безперервного професійного розвитку. Ця компетентність означає здатність учителя до застосування наукових методів пізнання в освітньому процесі та вимагає вмінь застосовувати наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти; інтегрувати інновації в особисту методичну систему, адаптувати їх до різних умов освітнього процесу та сучасних вимог педагогічної професії.

За часів К. Д. Ушинського педагогіка ще не склалася як наука (Ушинський узагалі вважав, що педагогіка – це не наука, а

мистецтво). Тому в працях великого педагога немає вимог до знання вчителем наукових основ саме педагогіки, але він постійно наполягав на тому, що вчитель має бути озайомлений із досягненнями наук, що вивчають людину: «... не можем мы назвать педагогом того, кто изучил только несколько учебников педагогики и руководствуется в своей воспитательной деятельности правилами и наставлениями, помещенными в этих «педагогиках», не изучив тех явлений природы и души человеческой, на которых, быть может, основаны эти правила и наставления» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 13–14). Також Ушинський уважав, що формування педагогічних переконань учителя має здійснюватися під впливом науковців: «Среда же, в которой могут формироваться педагогические убеждения, есть философская и педагогическая литература и те кафедры, с которых излагаются науки, служащие источником и педагогических убеждений: кафедры философии, психологии и истории. Мы не скажем, однако, что науки сами по себе дают убеждение, но они предохраняют от множества заблуждений при его формации» (Ушинський К. Д., 1948 е, с. 22).

Отже, професійний саморозвиток учителя завжди був і є невід'ємною частиною його професійної діяльності. Підтвердимо нашу думку ще одною цитатою класика: «Конечно, не всякий педагог-практик должен быть ученым и глубоким психологом, двигать науку вперед и способствовать созданию, испытанию на деле и исправлению психологической системы... Но от каждого педагога-практика можно и должно требовать, чтобы он добросовестно и сознательно выполнял долг свой и, взявшись за воспитание духовной стороны человека, употреблял все зависящие от него средства, чтобы познакомиться, сколько

возможно ближе, с предметом деятельности всей своей жизни» (Ушинський К. Д., 1948 а, с. 26).

Проаналізувавши наукові праці К. Д. Ушинського щодо вимог до професійного саморозвитку педагога та порівнявши їх із відповідними вимогами, що прописані в проєкті професійного стандарту вчителя, ми дійшли таких **висновків**: розвиток цивілізації, системи освіти, суспільних наук та наук про людину, зокрема становлення педагогіки як науки, суттєво вплинули на вимоги, що висунуто до сучасного вчителя з боку суспільства. Безумовно, вони значним чином відрізняються від тих вимог, що висувалися до вчителя двісті років тому, коли вчительство як соціальний інститут тільки народжувалося.

Аналіз дозволив нам виділити ті особистісно-професійні якості та вміння, які, на нашу думку, є інваріантними в усі часи і які вчитель має постійно розвивати в собі, а саме: постійну професійну рефлексію; здатність до навчання впродовж життя; громадянську й соціальну позицію, лідерські якості, власні переконання і характер; виховну компетентність; здатність до планування освітнього процесу та прогнозування його результатів; уміння визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів; емоційно-етичне ставлення до учнів і колег; здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей; здатність до застосування наукових методів пізнання в освітньому процесі.

Подальшими напрямками нашого дослідження є напрацювання змісту психолого-андрагогічного супроводу професійного саморозвитку вчителя в умовах післядипломної освіти з урахуванням й осучасненням інваріантів вимог до його професійних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосева Н. М. Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі проходження короткотермінових курсів-тренінгів / Н. М. Лосева, В. Ю. Стрельников // Імідж сучасного педагога. – 2020. – № 1 (190) – С. 49–53. DOI: 10.33272/2522-9729-2020-1(190)-49-53
2. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Изд-во «Флинта», 1998. – 200 с.
3. Остапенко Е. О. Формування готовності майбутніх економістів до професійно-

го саморозвитку: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Е. О. Остапенко ; Київський національний економічний університет імені Василя Гетьмана. – Київ, 2015. – 215 с.

4. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя / Е. Н. Пехота. – Киев : Вища школа, 1997. – 281 с.

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Проект) [Електронний ресурс] // МОН України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso>

7. Семиченко В. А. Концепция целостности и её реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект): автореф. дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 / В. А. Семиченко ; КГПИ им. М. П. Драгоманова. – Киев, 1992. – 48 с.

8. Слостенин В. А. Профессиональное саморазвитие учителя / В. А. Слостенин // Сибирский педагогический журнал. – 2005. – № 2. – С. 3–12.

9. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 / Ю. В. Слюсарев ; Санкт-Петербургский государственный университет. – С.-Пб., 1992. – 16 с.

10. Тихонова Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Тихонова; Інститут педагогіки АПН України. – Київ, 2001. – 196 с.

11. Ушинский К. Д. О пользе педагогической литературы / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. – М.–Л. : АПН РСФСР, 1948. – Т. 2. – С. 15–41.

12. Ушинский К. Д. Три элемента школы / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. – М.–Л. : АПН РСФСР, 1948. – Т. 2. – С. 42–68.

13. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения Н. И. Пирогова / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. – М.–Л. : АПН РСФСР, 1948. – Т. 3. – С. 11–86.

14. Ушинский К. Д. Проект учительской семинарии / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. – М.–Л. : АПН РСФСР, 1948. – Т. 2. – С. 515–553.

15. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Том 1 / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. – М.–Л. : АПН РСФСР, 1948. – Т. 8. – С. 11–682.

ИНВАРИАНТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ УЧИТЕЛЯ: ОТ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ К. Д. УШИНСКОГО ДО ТРЕБОВАНИЙ СОВРЕМЕННОСТИ

Тихонова Татьяна,

*доктор педагогических наук, доцент,
заведующая кафедрой педагогики, психологии
и менеджмента образования,*

*Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, г. Николаев, Украина,
tetiana.tykhonova@toiprro.mk.ua*

Домаскина Марина,

*кандидат экономических наук, доцент;
доцент кафедры педагогики, психологии
и менеджмента образования,*

*Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования,*

Профессиональное саморазвитие учителя является процессом интеграции внешней профессиональной подготовки и внутреннего движения, личностного становления человека. Учитель как субъект профессионального развития всегда ориентируется на внешние требования, предъявляемые обществом. В статье проведен анализ, сравнение и определение инвариантов требований к профессиональному саморазвитию учителя на основе научных трудов К. Д. Ушинского и государственных нормативно-образовательных документов (проекта профессионального стандарта учителя). Выделены личностно-профессиональные качества и умения, которые являются инвариантными и которые учитель должен постоянно развивать в себе, а именно: постоянную профессиональную рефлексию; способность к обучению на протяжении жизни; гражданскую и социальную позицию, лидерские качества, собственные убеждения и характер; воспитательную компетентность; способность к планированию образовательного процесса и прогнозированию его результатов; умение определять и учитывать в образовательном процессе возрастные и индивидуальные особенности учащихся; эмоционально-нравственное отношение к ученикам и коллегам; способность к творческому поиску и реализации новых идей; применению научных методов познания в образовательном процессе.

Ключевые слова: воспитательная компетентность учителя, наследие К. Д. Ушинского, профессиональная компетентность учителя, профессиональное саморазвитие учителя, профессиональный стандарт учителя.

MANDATORY TEACHER SELF-DEVELOPMENT: FROM KOSTIANTYN USHYNOSKYI'S HERITAGE TO THE TODAY'S REQUIREMENTS

Tykhonova Tetiana,

*Doctor of Pedagogic Sciences,
Head of the Department of pedagogy,
psychology and education management
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
tetiana.tykhonova@moippo.mk.ua*

Domaskina Marina,

*Ph.D., Associate Professor, the Department of pedagogy,
psychology and education management
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
tetiana.tykhonova@moippo.mk.ua*

Education reform taking place in different countries of the world and particularly in Ukraine, requires the emergence of a teacher with new professional qualities. The modern teacher is flexible and capable of a quick respond to social and educational transformations. Professional teacher self-development means integration of external training and internal movement connected with reflection. Being a subject of professional development the teacher is always focused on society's requirements. Kostiantyn Ushynskyi was the first of the scientists who tried to reasonably formulate the need for teachers self-education and self-improvement.

The authors analyzed state professional teachers standard and the requirements for teacher self-development on the basis of Kostiantyn Ushynskyi's scientific works. They identified mandatory teacher qualities and skills that are continual professional reflection, lifelong learning, citizenship, leadership qualities, own beliefs, didactic competence, creativity, planning skills, setting the learning outcomes, building the rapport, understanding the learners; applying cognition methods.

Further research may imply the content of psychological and andragogical teacher self-

development in postgraduate education.

Keywords: *competence of a teacher, teacher professional self-development, teacher professional standard; the heritage of Kostiantyn Ushynskyy.*

REFERENCES

5. Law of Ukraine «On Education» (2017). Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 38–39, 380. – Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (ukr).
2. Losjeva, N. M., Streljnikov, V. Ju. (2020). Rozvytok ghotovnosti pedagogichnykh pracivnykiv do samovdoskonalennja na osnovi prokhozhenja korotkotermynovykh kursiv-treningiv [Development of readiness of pedagogical workers for self-improvement on the basis of passing of short-term training courses]. *Imidzh suchasnogo pedagogha*, 1(190), 49–53. DOI: 10.33272/2522-9729-2020-1(190)-49-53 (ukr).
3. Mitina, L. M. (1998). *Psihologiya professionalnogo razvitiya uchitelya* [Psychology of professional development of a teacher]. M.: Izd-vo «Flinta» (rus).
4. Ostapenko, E. O. (2015). Formuvannja ghotovnosti majbutnikh ekonomistiv do profesijnogho samorozvytku [Formation of readiness of future economists for professional self-development]. Candidate's thesis. Kyjiv: Kyjivskij nacionalnij ekonomichnyj universytet imeni Vadyma Ghetjmana (ukr).
5. Pehota, E. N. (1997). *Individualizacija professionalno-pedagogicheskij podgotovki uchitelya* [Individualization of teacher professional-pedagogical training]. Kiev: Visha shkola (rus).
6. Profesijnij standart za profesijamy «Vchytelj pochatkovykh klasiv zakladu zagalnoji serednoji osvity», «Vchytelj zakladu zagalnoji serednoji osvity» (Projekt) (2020). [Professional standard by professions «Primary school teacher of general secondary education», «Teacher of general secondary education» (Project)]. – Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennja-projekt-profstandartu-za-profesijami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso> (ukr).
7. Semichenko, V. A. (1992). Koncepciya celostnosti i eyo realizacija v professionalnoj podgotovke budushih uchitelej (psihologo-pedagogicheskij aspekt) [The concept of integrity and its implementation in the training of future teachers (psychological and pedagogical aspect)]. Extended abstract of doctor's thesis. Kiev: KGPI im. M. P. Dragomanova (rus).
8. Slastenin, V. A. (2005). Professionalnoe samorazvitie uchitelya [Professional self-development of a teacher]. *Sibirskij pedagogicheskij zhurnal*, 2, 3–12 (rus).
9. Slyusarev, Yu. V. (1992). Psihologicheskoe soprovozhdenie kak faktor aktivizacii samorazvitiya lichnosti [Psychological support as a factor in activating personal self-development]. Extended abstract of candidate's thesis. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet (rus).
10. Tykhonova, T. V. (2001). Pedagogichni umovy profesijnogho samorozvytku majbutnjogho vchytelja informatyky [Pedagogical conditions of professional self-development of the future teacher of computer science]. Candidate's thesis. Kyjiv: Instytut pedagoghiky APN Ukrajinjy (ukr).
11. Ushinskij, K. D. (1948a). *O polze pedagogicheskij literatury* [About the advantage of pedagogical literature] (Vol. 2). M. – L.: APN RSFSR, 15–41 (rus).
12. Ushinskij, K. D. (1948b). Tri elementa shkoly [Three elements of the school] (Vol. 2). M.– L.: APN RSFSR, 42–68 (rus).
13. Ushinskij, K. D. (1948c). Pedagogicheskie sochineniya N. I. Pirogova [Pedagogical works of N. I. Pirogov] (Vol. 3). M.–L.: APN RSFSR, 11–86 (rus).
14. Ushinskij, K. D. (1948d). Proekt uchitel'skoj seminarii [Teacher Seminary Project] (Vol. 2). M. – L.: APN RSFSR, 515–553 (rus).
15. Ushinskij, K. D. (1948e). Chelovek kak predmet vospitaniya. Tom 1 [Man as a subject of education. Vol. 1] (Vol. 8). M. – L.: APN RSFSR, 11–682 (rus).